

УДК 344.362

Борисов Євген Михайлович –

доцент кафедри військової підготовки
Одеського державного екологічного університету

Ievhen M. Borysov –

associate professor of military training,
Odesa State Environmental University
(15 Lvivska Street, Odesa, 65016)

Еволюція наукової думки щодо правового забезпечення військово-морської діяльності у XV-XIX ст.

У статті розглянуті аспекти становлення у міжнародно-правовій та історично-правовій літературі системи наукових публікацій у сфері військово-морської діяльності, які містять відображення її правового забезпечення. Зроблено висновок стосовно здійснення відповідних праць насамперед в межах гострої актуальності вказаної тематики в умовах постійного розвитку військово-морських сил та відповідної еволюції їх організаційного та нормативного забезпечення

Ключові слова: блокада, військово-морські сили, каперство, міжнародне морське право, нейтралітет, призове право.

В статье рассмотрены аспекты становления в международно-правовой и историко-правовой литературе системы научных публикаций в сфере военно-морской деятельности, содержащие отображение ее правового обеспечения. Сделан вывод касательно осуществления соответствующих работ в первую очередь в рамках острой актуальности указанной тематики в условиях постоянного развития военно-морских сил и соответствующей эволюции их организационного и нормативного обеспечения.

Ключевые слова: блокада, военно-морские силы, каперство, международное морское право, нейтралитет, призовое право.

Ie.M. Borysov Evolution of the Scientific Ideas Regarding Legal Providing the Naval Activities during XV-XIX Centuries

Article defines the aspects of evolution in the international legal and historic legal literature the system of the scientific publications for naval activities that reflected the coherent legal provisions. Author summarized the executing the coherent researches first of all in urgent duty of this topic in conditions of the permanent development of the naval forces and relevant evolution of their organizational and normative provision. Author proved that issues of the regulation the naval activities became the inalienable part of all the doctrinal works related to the international maritime law, were reflected in the compilations of maritime customs, interstate treaties and national legislation, also as the court decisions.

Those scientific works were issued in Europe from the times of the first typographies and were urgently demanded by states, their naval bodies and courts also as by the commerce sector, involved to the trade shipping or privateering. These authors were the persons with both university and practice activities in naval area such as barristers, prosecutors, judges, admiralty employees etc. During XVIII-XIX the majority of monographs with the sufficient influence to the naval activities were published by the French and English authors. All those works are neither used not translated by the Ukrainian legal theory and practice in area of regulating the naval issues. So Ukrainian scientists reflect in their works the Russian and Soviet author only; and those authors used only some French and German essays translated till the first half of the XX century.

Keywords: blockade, international maritime law, prize law, privateering, naval forces, neutrality.

Постановка проблеми. Нинішня вітчизняна військово-морська діяльність має

вкрай недосконале та обмежене нормативне забезпечення, яке має чітке радянське підґрунтя.

Ситуація погіршується низьким та фрагментарним рівнем релевантних наукових та методичних робіт щодо правового режиму військово-морських сил. За таких умов необхідність пошуку інших, ніж російсько-радянська, моделей нормативного забезпечення діяльності флоту, зумовлює *актуальність* проблематики відображення правового режиму військово-морської діяльності у доктринальному вимірі в попередній період, зокрема в рамках міжнародно-правових та історико-правових досліджень вчених цивілізованих країн Нового та Новітнього часів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль дослідження першоджерел у сфері морського права в Україні здійснювалося лише в окремих творах Т. Аверочкиної, Б. Бабіна, О. Шемякіна і практично не торкалося питань статусу військового флоту, не висвітлювало більшість першоджерел XV-XVIII сторіч; цей масив робіт науковців європейських країн узагалі не досліджувався у наукових роботах на пострадянському просторі.

Невирішені раніше проблеми. Таким чином у вітчизняних наукових дослідженнях практично відсутній аналіз становлення у міжнародно-правовій та історично-правовій літературі системи наукових публікацій у сфері військово-морської діяльності, які містять відображення її правового забезпечення.

Мета статті. За таких умов *метою* цієї статті стає становлення особливостей доктринального відображення правового режиму військово-морської діяльності у наукових працях, із стародавніх часів до Першої світової війни. Для її реалізації слід вирішити наступні *завдання*: визначитися із специфікою джерел відповідного наукового відображення організаційного та нормативного забезпечення діяльності флоту, визначитися із персоналіями їх основних авторів, умовах та причинах опрацювання відповідних творів, впливом цих процесів на наступну доктрину у сфері флоту, зокрема вітчизняну.

Виклад основного матеріалу. Насправді, вже практично одразу після поширення друкованої книги, найперші видання охоплювали питання морського права. Насамперед це був друк відповідних правових актів чи збірок звичаїв, як правило із вступними коментарями видавців. Прикладом, така

загальновідома збірка звичаїв, як «Consolato del mare» («Морський консулат» або Барселонські закони), що охоплювала й питання комерційного виміру військових дій на морі, уперше була видана в Барселоні каталонською мовою Франциском Селеллем у 1494 р. Пізніш, протягом XV-XVIII сторіч, цей твір у перекладах англійською, італійською, німецькою, французькою мовами видавали Йоганн Луцнер, Джованні Батіста Педреццано, П'єр Руа, Джованні Падовано, Андре Равенольдо, Даніель Занетті, Хуан Піферрер, Себастьян Кормеллас, Йоганн дю Віві, Ісак Северінус, Антоніо де Санча, Абрахам Вестервін та інші.

Тільки видання «Морського консулату» під редакцією Дж.Б. Педреццано з 1576 до 1612 року перевидавалося вісім разів [43-46; 60]. У наступному, із авторськими коментарями цей збірник залишався важливим доктринальним джерелом, насамперед у середземноморських країнах (варто вказати на відповідну роботу іспанського вченого Антоніо де Капман'ї де Монпалау 1791 р. [12] й італійського автора Джузеппе Л. Касарегі 1806 р. [13]. Вплив коментаторів «Морського консулату» на подальший розвиток усієї доктрини морського права (включно із відповідними стандартами військово-морської діяльності) серед іншого у 1934 р. довів американський дослідник Роберт С. Сміт [87].

Безумовне значення для розвитку науки морського права та відповідно вчень про статус та повноваження військово-морських сил мала робота Гуго Гроція «Право війни та миру в трьох книгах», видана уперше в Амстердамі у 1632 році, із наступними перевиданнями [32], яка у наступному призвела до чисельних критичних та аналітичних робіт. Серед наступників Г. Гроція, які у власних дослідженнях поверталися до питань військових дій на морі, спеціально слід згадати трактат Яна фон Фелдена 1663 р., виданий у Відні [26] та працю Йоганна Грьонінга щодо свободи судноплавства 1693 р., видану в Лейпцигу, яка, крім подальшого розвитку тез Гроція, аналізувала практичні події англо-голандської війни на морі та колоніальне законодавство Іспанії [30]. Позиції Г. Гроція розвивав й німецький філософ права XVII ст. Йоганн Ф. Гроновіус, праця якого, втім, була видана лише у 1720 р. [31].

Втім, у той період інші автори, що намагалися сформувати цілісну картину міжнародного права, також згадували питання діяльності військово-морських сил. Зокрема можна вказати на працю іспанських юристів Альберіко та Сципіоне Джентілі, стосовно застосування міжнародного права на морі, видану в Амстердамі у 1661 р. [27]. Один з перших французьких дослідників морського права того періоду, адвокат парламенту (суду) Бордо Етьєн Клейрак у власній роботі «Право та морські звичаї», виданій у 1661 р. у Бордо та у 1671 р. в Руані, також визначав права, що мають в рамках судноплавства військові кораблі [16; 18]. Ці питання також підіймалися в спільній праці Е. Кейрака та теоретика міжнародного права швейцарського походження Гія Мьєже щодо джерел морського права у звичаях Олерону, Вісбі та Ганзи, виданій у Лондоні в 1686 р. [17]. Додамо, що у той період вказані наукові твори видавалися на латині, крім книг, що виходили у Франції та Англії, де у ті часи наука морського права вже розвивалася національними мовами.

Також варто вказати на видану в 1667 р. у Гамбурзі працю історика та викладача права з Данцига Рейнгольда Курічке, який висвітлював розвиток морського права у актах Ганзи, із відповідним відображенням права війни [52]. Цікаво, що його інші відповідні праці, спільно із дослідженнями морського права іншого німецького юриста XVII ст. Франца Стиппманна, були перевидані в Магдебурзі іншим німецьким вченим-правником, Йоганном Г. Гейнециусом тільки у 1740 р. [53]. Питання війни на морі розкривалися й у праці іншого німецького вченого-юриста, Адольфа Ф. Скернлінка, виданій у Кілі в 1674 р. [84].

Питання панування суверенної влади на морі, із згадками про відповідну діяльність морського флоту, висвітлювалися й у трактаті 1676 р. «Академічна вправа з панування на морі під захистом величі трону» німецьким вченим Германом Конрінгом, засновником науки історії права, радником монархів Швеції та Данії, учасником підготовки документів Вестфальського миру [25]. У Великобританії в ті часи, у 1676 р., вийшов твір з морського права Роберта Уайта, в якому він розподіляв морське право миру та війни [99]; ця робота була перевидана, із певним розширенням спільно з

Чарльзом Моллоєм у 1682 р. [100]. Цікаво, що відповідну працю Ч. Моллоя перевидували спільно із позиціями італійських вчених у перекладі іспанською у Мадриді й через сто років, а саме в 1793 р. [70; 71].

Характерно, що у XVIII ст. роботи з морського права стали носити відчутно більш прикладний характер, що найбільш помітно для англійських авторів. Прикладом, Олександром Джагісом у 1705 р. була видана збірка «Правил та законів моря», яка містила як історичний огляд морського права із стародавніх часів, так й поточне законодавство Великобританії [50]. Ця книга, перевидана у розширеному вигляді в 1709 р., також охоплювала аналіз чинних на той період міждержавних угод з морських питань, порівняння морського законодавства Великобританії та Франції, а також есе з розвитку англійського військового флоту та його правового забезпечення, що ґрунтувалося на мемуарах провідних посадовців флоту Великобританії Ісаї Бурчетта (головний суддя флоту, потім депутат парламенту) та Семуеля Пепіса (Головний секретар Адміралтейства, потім депутат парламенту) [51]. Прямо націленою на використання у військовому флоті стала видана у 1742 р. праця Генрі Едмундса, що містила витяги з міжнародних договорів Великобританії з морських питань [24]. У свою чергу праця парламентського юриста Джеймса Маріотта, яка витримала з 1750 р. чотири перевидання, стосувалася аналізу призового захоплення голландських судом флотом Великобританії під час відповідних війн з Францією [68]. У XVIII ст. в Лондоні (у 1769 р., 1778 р. та ін.) здійснювалися й перевидання вищевказаної роботи Ч. Моллоя, із відповідним оновленням укладачами нормативної бази у додатках [70].

Цікаво, що під час вищезгаданих війн у Лондоні видавалися збірки юридичних та організаційних порад тим, хто хотів стати капером [96], а пізніш, відповідно у 1779 р. та 1780 р., Дж. Маріотт та Еобальд Тозе видали в Лондоні збірки щодо захисту прав іноземних (нейтральних) суден в умовах війни, із визначенням відповідних повноважень військового флоту Великобританії, при чому – французькою мовою [69; 93]. Фундаментальний збірник нормативних приписів щодо здійснення каперства дещо пізніш, а саме – у 1795 р. було

видано у Геттінгені англійським науковцем Томасом Х. Хорном (перевидано у 1801 р. в Лондоні в співавторстві з Джоном Хатчердом та Люком Хансардом з оновленням використаної нормативної бази, яка у ті часи бурхливо розвивалася) [4]. Власне у Франції аналогічні питання розглядалися у творі Мартіна Хубнера 1759 р. [42] та в рамках видань відповідних національних нормативних актів без спеціальних авторських коментарів до них [83].

Аспекти діяльності військово-морських сил були відображені й у працях відомого італійського адвоката, а пізніше – судді Альберто Доменіко Адзуні, таких як видана у Флоренції в 1795 р. робота «Універсальна система принципів європейського морського права», та опублікований в 1817 р. в Генуї твір «Універсальна система розвитку озброєнь та дії корсарів в умовах війни» [5]. Твір А.Д. Адзуні 1795 р., під назвою «Європейське морське право», був перевиданий багаторазово, зокрема французькою в Парижі у 1805 р. та англійською в Нью-Йорку в 1806 р. [6]. Також слід вказати на роботу італійського історика Джованні Марія Лампреді з питань захисту нейтрального судноплавства під час війни, видану в 1788 р. у Флоренції та у 1802 р. в Парижі [54].

Питанню ролі військового флоту у забезпеченні нейтралітету було присвячено декілька творів німецьких авторів, таких як трактат 1792 р. прусського політика та дипломата графа Йоганн Е. Гьорца [29], виданий у Лондоні, та робота вченого юриста Йоганна К. В. фон Штека, оприлюднена у Берліні в 1794 р. [88]. Крім того слід вказати й на твори датського вченого, професора Копенгагенського університету Йоганна Ф.В. Шлегеля з питань забезпечення нейтрального судноплавства під конвоєм військових кораблів, перевидані серед іншого в 1801 р. в Лондоні та Філадельфії [85; 86]. Додамо, що в 1805 р. у Копенгагені було видано франкомовний твір німецького філософа Йоганна Н. Тетенса щодо організації нейтрального судноплавства в умовах війни [90].

Цікаво що питаннями правового забезпечення війни на морі обіймалися й «батьки-засновники» Сполучених Штатів. Прикладом праця Томаса Пейна «Морські договори» вийшла в Парижі у 1800 р. [76]. Подібні погляди висловлювали у той період й інші американські дослідники, зокрема Уільям

Бартон [8]. Джеймсом Медісоном у 1806 р. у Лондоні було оприлюднене чергове дослідження прав воюючої сторони щодо нейтральних кораблів на морі [65], а у Вашингтоні, спільно із Томасом Джефферсоном, того року було оприлюднено критичний аналіз британської морської доктрини [66]. Подібні критичні матеріали були оприлюднені в 1806 р. у Лондоні Олександром Гамільтоном [35]. У Бостоні в 1808 р. також було видано працю Тенча Кокса, присвячену аналізу діяльності британського військового флоту проти нейтральних суден [20].

У той період в Великобританії також масово видавалися збірки чинних міждержавних договорів з морських питань [2; 73], а також було оприлюднено певною мірою політико-правову працю відомого англійського суспільного діяча Фредеріка Мортон Ідена «Про морські права Великобританії» 1807 р., яка, втім, містила загальний аналіз нормативної бази діяльності військового флоту цієї держави [23].

Французькі автори того періоду також виходили насамперед з аналізу наявної нормативної бази та судової практики, насамперед стосовно дій військового флоту проти комерційного судноплавства. Цьому були присвячені твори Франсуа Барбе-Марбуа 1796 р. [79] та інкорпорація національного морського права, здійснена Сільвіаном Лебе у 1801 р. [58]. Певну доктринальну спрямованість мав трактат адвоката, депутата та революційного діяча Бертрана Барер'є про свободу судноплавства, виданий у 1798 р. [7]. Цікавими слід вважати збірки мемуарів корсарів та капітанів французького флоту щодо ведення ними військових дій, із аналізом відповідної організаційної та нормативної складової, видані у 1801 р. Жаном-Жозефом Лоуренсом [56; 57].

Важливою працею, що відображала військовий вимір морського права, слід вважати твір французького вченого Жозефа-Мат'ї Жерара де Рейневаль «Про свободу морів», виданий у Парижі у 1811 році. Ж.-М. Ж де Рейневаль у цій роботі розвивав щодо режиму користування морем думки Гуго Гроція та застосовував принципи природного та позитивного права до діяльності військового флоту, приватирів (каперів), призового права, нейтралітету та режиму міжнародних проток. Пропозиції цього автора щодо кодифікації морського права, запланованої Наполеоном, у

наступному були покладені в розвиток наступної нормативної бази. Водночас сама робота залишилася мало поміченою сучасниками, а її англomовний переклад, здійснений в Сполучених Штатах одразу після оприлюднення твору, було надруковано лише у 2013 р. [80; 81]. У 1812 р. в Парижі також був виданий трактат Олександра М.Б. де Ланутта з питань морського нейтралітету, що узагальнював накопичений досвід відповідного правозастосування призовими судами [55].

Пізніш потужна збірка джерел морського права, починаючи від античності та охоплюючи XVIII сторіччя, у чотирьох томах була видана з 1828 до 1845 року французьким професором Жаном Марі Пардесю. Серед іншого збірка охоплювала й акти європейських держав, присвячені розвиткові національних військово-морських сил та правилам їх поведінки з ворожими та нейтральними суднами в мирний та воєнний час [77]. У часи Кримської війни питання правової регламентації військових дій на морі підіймав французький автор Альфред-Гюстав Бельмар (зокрема на прикладі морської блокади Великобританією Буенос-Айреса у 1847 р.) [9]. У наступному військова діяльність на морі згадувалася у монографічних творах Алдріка Комонта та Зігфріда Вейса, виданих у Парижі відповідно в 1857 р. та 1858 р. [15; 98].

Бурхливий розвиток наукових досліджень правового забезпечення військово-морської діяльності відбувся у другій половині XIX ст., провідне значення у цьому процесі мали твори англійських науковців. Його передвісником слід вважати друк твору шотландського юриста Джеймса Редді «Дослідження морського права, історичні та критичні» 1845 р. [82]. У період Кримської (Східної) війни вже традиційне для доктрини питання поведінки із нейтральними комерційними суднами стало предметом монографічних досліджень шотландського юриста та історика Джона Хозака та англійського судді Джеймса П. Діна [22; 43].

У тому ж 1854 р. авторитетний англійський адвокат Вільям Адам Лоч, залучений до проваджень у судах адміралтейства, видав «Практичний правовий посібник для моряків та торговців під час війни» із ґрунтовним аналізом тогочасної нормативної бази [1]. Іншим англійським адвокатом, залученим до судочинства на Цейлоні, Генрі Б.

Томсоном у 1854 р. було видано твір «Закони війни: застосування для торгівлі та судноплавства», а у 1855 р. – узагальнюючий довідник з військових сил та установ Великобританії [91; 92]. Також у 1854 р. Уільямом Газлітом було видане керівництво з морської війни, що ґрунтувалося на рішеннях англійських та американських судів, позиціях провідних юристів [40]. Пізніше, у творах Часа Дж.Дж. Ханная 1862 р. [36] було здійснено узагальнення нової судової практики з питань морської війни. Також у 1862 р. у Великобританії американським консулом Генрі У. Лорда було видано твір «Вільне судноплавство під час війни» [61]. Цікаво, що під час Північноамериканської громадянської війни дослідження норм у сфері нейтралітету, пошуку та блокади на морі Джона Ф. Макквіна було видне у 1863 р. в Річмонді [64].

У 1866 році англійський науковець, доцент Коледжу Всіх Святих та водночас заступник міністра внутрішніх справ Великобританії Годфрі Люшінгтон видав посібник «Військово-морське призове право», що потім був неодноразово перевиданий, зокрема за співавторства професора Томаса Е. Голланда. Робота Г. Люшінгтона висвітлювала загальні повноваження національної влади щодо причин затримання, огляду та обшуку судна, його передачі до порту щодо схвалення рішення суду, при цьому спеціально визначалися обов'язки призового офіцера та порядок діловодства в порту під час призового процесу. Спеціально у роботі робився акцент на питаннях порядку пошуку та виявлення на затриманих військовими кораблями торговельних суднах порушень у судових документах та контрабанди [62].

Дослідження містило специфіку дій суден військово-морського флоту в умовах блокади, а також під час їх дій проти ворожих торговельних суден та проти британських суден, які торгують з ворогом. Також твір узагальнив вимоги до поведінки військових суден у «нейтральних територіальних водах», стандарти здійснення конвоювання, висвітлив специфіку ставлення до репрізів (захоплених у ворога суден, які він сам захопив раніше), та під час спільного захоплення призу декількома сторонами, питання обміну полоненими. Праця Г. Люшінгтона також містила вимоги до форми документів, які мали

складати під час призової роботи офіцери морського флоту, та включала у себе збірник відповідних актів морського та військового законодавства Великобританії та її міжнародних угод. Зокрема, у творі наводилися Морський призовий акт 1864 р., Акт про вжиття заходів щодо дисципліни на флоті, а також Королівська прокламація про розподіл призових грошей 1866 р. [62].

Робота Г. Люшінгтона отримала глобальне поширення; прикладом її друк перекладом російською в Санкт-Петербурзі було здійснено вже у 1869 р. Додатково варто згадати роботу Траверса Твісса, члена Інституту міжнародного права та Королівської ради Великобританії, «Права воюючої сторони у відкритому морі, за Паризькою декларацією 1856 року», видану в Лондоні у 1884 р. [95]. У зазначений період питання діяльності військово-морських сил були згадані й у «Підручнику з морських прав, із доданням Паризької декларації» 1876 р., написаного англійським науковцем, депутатом парламенту Г.А. Манро Батлер-Джонстоном [72]. У 1875 р. в Лондоні Р. Пламер Уардом було видано порівняльний аналіз тогочасних міждержавних договорів, що визначали взаємодію воюючих сил та нейтралів під час війни на морі, а також узагальнення накопиченої до того з цих питань наукової доктрини [97]. Також варто згадати про працю Уільяма Е. Холла 1874 р. щодо прав та обов'язків нейтральних суден [34] та працю Томаса Г. Боулса 1878 р. з питань ведення війни на морі [10].

Французька наукова доктрина щодо правового забезпечення ведення війни на морі також зазнала у другій половині XIX ст. певного розвитку. Варто згадати, зокрема дослідження з морського права Євгена Коші 1862 р. [14] та Теодора Ортолана 1864 р. Робота останнього, перекладена на низку мов (російськомовний переклад О. Лохвицького було видано вже у 1865 р.), серед іншого містить засади правового статусу військових кораблів та опис морського церемоніалу [75].

Найбільш значущими серед французьких авторів слід визнати праці Лорана Базиля Отфьоля, королівського прокурора в Алжирі та потім адвоката у сфері морського права, автора проекту Військово-морського кримінального кодексу 1850 р. У 1858 р. у Парижі ним було

видано «Історію виникнення, розвитку та змін міжнародного морського права» та «Права та обов'язки нейтральних держав під час морської війни». Пізніше, у 1861 р., цей автор видав ще одну працю – стосовно застосування морського права за умов Північноамериканської громадянської війни [37-39]. Саме історична робота Л.Б. Отфьоля була перевидана як навчальний посібник у 1887 р. у Російській імперії, де переклад низки його інших творів було видано у статтях «Морського збірника» у 1869-1875 роках. Також у зазначений період були видані французькою роботи з правових стандартів війни на морі таких авторів як Ернест Ниш (1881 р.) [74], Франц Перельс (1884 р.) [78] та Жорж Лерой (робота «Морська війна, гонка озброєнь та призова юрисдикція» 1900 р.) [59].

Питання регламентації морської війни у вказаний період досліджували й американські автори; варто навести підручники з міжнародного морського права Джона А. Б. Дахлгрена 1877 р. [21] та Генрі Гласса 1885 р. [28]. З цього часу в США значна кількість творів правового забезпечення діяльності флоту видається під егідою Військово-морського інституту в Аннаполісі. Зокрема у цьому закладі в 1911 р. було видане посібник з міжнародного права для офіцерів військово-морського флоту за авторством Чарльза Х. Стоктона [19; 89].

Початок Першої світової війни пожвавив наукові дослідження за цим напрямом у більшості тогочасних країн світу. Серед іншого було видано монографічні праці щодо статусу торговельного, зокрема нейтрального судноплавства (Чарльз У. Макара, Вестмінстер, 1914 р., Даніель Ч. Брюер, 1916 р., Нью-Йорк) [11; 63], а також з правил ведення морської війни (Дж. А. Халл, Лондон, 1914 р., О. фон Алфенслебен, Берлін, 1916 р.) [3; 33]. Також збірки норм договорів національних законів та судової практики з питань бойових дій на морі у роки Першої світової видавалися й безпосередньо урядами [47-49; 67; 94].

Отже можна прийти до таких висновків. Питання регламентації діяльності військових кораблів стали невід'ємною складовою усіх наукових робіт з міжнародного морського права, відображалися у збірках морських звичаїв, міждержавних угод, актів національних законодавств та судових рішень. Ці наукові чи науково-практичні твори видавалися у морських

країнах Європи практично з часу винайдення друкарства та вочевидь мали величезну витребуваність з боку держави, її військових органів влади та судів та також із боку приватних ділових кіл, залучених у торговельне судноплавство або у каперство. Авторами зазначених наукових публікацій ставали переважно особи, що поєднували науково-викладацьку діяльність та практичну роботу у сфері правового забезпечення флоту (адвокати, прокурори, судді, чиновники адміралтейств), мали обсяжний практичний досвід.

У XVIII-XIX сторіччях переважна більшість творів, що у найбільш суттєвому ступені вплинула на подальший розвиток військово-морської практики видавалася

французькими та англійськими авторами. Водночас вітчизняна правова наука досі користується у кращому випадку лише поодинокими творами німецьких та французьких авторів, перекладених починаючи з середини XIX ст. російською. Таким чином у вітчизняній науковій, науково-практичній та навчальній доктрині правового забезпечення військово-морських сил в якості історичного підґрунтя досі панують суто російські та радянські джерела; для виправлення ситуації необхідно здійснення комплексного перекладу ключових з наведених у цій статті робіт з їх першоджерел українською.

Список використаних джерел:

1. A Practical Legal Guide for Sailors and Merchants During War : with Appendices Containing the Orders in Council, and other Official Documents Relating to the Present War / William Adam Loch. – London : Longman, Brown, Green, and Longmans, 1854. – 277 p.
2. A Practical Treatise on the Law of Nations, Relative to the Legal Effect of War on the Commerce of Belligerents and Neutrals; and on Orders in Council and Licences. – London : W. Clarke, 1812. – 296 p.
3. Alvensleben O. v. Unterseebootkrieg und Völkerrecht / Oda von Alvensleben. – Berlin : Deutsche Verlags-Anstalt, 1916. – 82 p.
4. An Essay on Privateers : Captures, and Particularly on Recaptures, According to the Laws, Treaties, and Usages of the Maritime Powers of Europe / Thomas Hartwell Horne, John Hatchard, Luke Hansard etc. – London : E. and R. Brooke, 1801. – 240 p.
5. Azuni D. A. Système Universel des Armements en Course et des Corsaires en Temps de Guerre / M. Le Sénateur Domenico Alberto Azuni. – Gênes : Hyacinthe Bonaudo, 1817. – 218 p.
6. Azuni D. A. The Maritime Law of Europe / Domenico Alberto Azuni [Sistema universale dei principii del diritto marittimo dell'Europa ; transl. form Italian] New-York : Printed by G. Forman for I. Riley, 1806. – 600 p.
7. Barère B. La Liberté des Mers, ou, le Gouvernement Anglais Dévoilé / Bertrand Barère. – Paris : Imprimé en France, 1798. – Vol III. – 408 p.
8. Barton W. A Dissertation on the Freedom of Navigation and Maritime Commerce, and Such Rights of States Relative Thereto as are Founded on the Laws of Nations / William Barton. – Philadelphia : J. Conrad, 1802. – 339 p.
9. Bellemare A.-G. Questions Importantes d'Actualité / Alfred-Gustave Bellemare. – Paris : Imprimerie et Lithographie de É. Vignancour, 1854. – 34 p.
10. Bowles T. G. Maritime Warfare / Thomas Gibson Bowles. – London : W. Ridgway, 1878. – 320 p.
11. Brewer D. C. Rights and Duties of Neutrals a Discussion of Principles and Practices / Daniel Chauncey Brewer. – New York : P. Putnam's sons, 1916. – 260 p.
12. Capmany A. de. Apendice a las Costumbres Maritimas del Libro del Consulado / Antonio de Capmany y de Montpalau. – Madrid : Impr. de Sancha, 1791. – 225 p.
13. Casaregj G. M. Il Consolato del Mare : Colla Spiegazione / Giuseppe Lorenzo Maria Casaregi; Alvise Cà da Mosto; Silvestro Gnoato. – Venezia : Presso Silvestro Gnoato, 1806. – 240 p.
14. Cauchy E. Le Droit Maritime International Considérée dans ses Origines et dans ses Rapports avec les Progrès de la Civilisation / Eugène Cauchy. – Paris : Guillaumin, 1862. – 341 p.

15. Caumont A. Dictionnaire Universel de Droit Maritime : ou, Répertoire méthodique et alphabétique de législation, doctrine et jurisprudence nautiques, avec sommaires et tables / Aldrick Caumont. – Paris : Durand, 1857. – 659 p.
16. Cleirac E. Les Us, et Coutumes de la Mer. De la Navigation, du Commerce Naval et Contrats Maritimes, de la Juridiction de la Marine / Estienne Cleirac. – Rouen : J. Viret, 1671. – 312 p.
17. Cleirac E. The Ancient Sea-laws of Oleron, Wisby and the Hanse-towns Still in Force / Estienne Cleirac; Guy Miège. – London : Printed by J. Redmayne for T. Basset, 1686. – 428 p.
18. Cleirac E. Us, et Coustumes de la Mer : diuisées en trois parties. I. De la nauigation. II. Du commerce nautal, & contracts maritimes. III. De la iurisdiction de la marine : avec vn traicté des termes de marine, & reglemens de la nauigation des fleuues & riuieres / Estienne Cleirac; Jacques Mongiron Millanges. – A Bourdeaux : Par J. M. Millanges, 1661. – 614 p.
19. Colombos C. J. The International Law of the Sea ; 4th rev. ed. / Constantine John Colombos. – London : Longmans, 1959. – 811 p.
20. Coxe T. An Examination of the Conduct of Great Britain, Respecting Neutrals, since the Year 1791 / Tench Coxe ; 2nd ed., corr. and amend. – Boston : Oliver and Munroe, 1808. – 72 p.
21. Dahlen J. A. B. Maritime International Law / John Adolphus Bernard Dahlgren; Charles Cowley. – Boston : B.B. Russell, 1877. – 147 p.
22. Deane J. P. Effect of War upon the Trade and Property of Neutrals, and Maritime Capture and Prize / James Parker Deane, Sir Henry Wheaton. – London : Wildy and Sons, 1854. – 480 p.
23. Eden F. M. On the Maritime Rights of Great Britain / Frederick Morton Eden. – London : Richardson, 1807. – 284 p.
24. Edmunds H. Extracts from the Treaties between Great-Britain and other Kingdoms and States, of Such Articles as Relate to the Duty and Conduct of the Commanders of His Majesty's Ships of War / Henry Edmunds. – London [Government publication], 1742. – 379 p.
25. Eissen B. von. Exercitatio Academica de Dominio Maris quam Divina Adsistente Gratia sub Praesidio viri Amplissimi atque Clarissimi Hermanni Conringii / Benedictus von Eissen. – Helmeſtadii, H.D. Mulleri, 1676. – 310 p.
26. Felde J. à. Annotata ad H. Grotium De Jure Pacis et Belli : quibus immixtae sunt responsiones ad stricturas Graswinckelii / Johann von Felden. – Jenae : Impensis Matthaei Birckneri, 1663. – 489 p.
27. Gentili A. Hispanicae Advocationis : in quo tractatu diversae illustres quaestiones maritimae secundum jus gentium & hodiernam praxin quam nitide perlustrantur & deciduntur : libri duo / Alberico Gentili; Scipione Gentili. – Amstelredami : Apud Joannem Ravesteinium, 1661. – 264 p.
28. Glass H. Marine International Law / Henry Glass ; United States Naval Institute. – Annapolis, Md. : The Institute, 1885. – 631 p.
29. Görtz J. E. The Secret History of the Armed Neutrality : Together with memoirs, official letters & state-papers, illustrative of that celebrated confederacy / Johann Eustachius Görtz, Graf von Schlitz. – London : J. Johnson and R. Faulder, 1792. – 274 p.
30. Gröning J. Navigatio Libera seu De Jure quod Pacatis ad Belligerantium Commercia Competit Dissertatio : qua jus commerciorum arctois regnis cum gallis ut amica gente liberum, flagrante inter hos, Anglos & Batavos bello, ex Jure Gentium asseritur, ac defenditur / Johann Gröning ; Charles Spencer Sunderland. – Leipzig and Rostock : Ex officina Jacobi Richelii, 1693. – 156 p.
31. Gronovius J. F. De Mari Libero : in Quibus Jus Naturae & Genitum, item Juris Publici Praecipua Explicantur / Hugo Grotius; Jean Barbeyrac; Joannes Fredericus Gronovius. – Amstelodami : Apud Ludovicum Elzevirium, 1720. – 936 p.
32. Grotius H. De Jure Belli ac Pacis Libri Tres : In quibus Ius Naturae & Gentium : item Iuris publici praecipua explicantur / Hugo Grotius. – Amsterdami : Apud Joannem Janssonivm, 1632. – 548 p.
33. Hall J. A. The Law of Naval Warfare / J. A. Hall. – London : Chapman & Hall, ltd., 1914. – 167 p.
34. Hall W. E. The Rights and Duties of Neutrals / William Edward Hall. – London : Longmans, Green, 1874. – 210 p.

35. Hamilton A. American Arguments for British Rights : being a republication of the celebrated letters of Phocion on the subject of neutral trade / Alexander Hamilton; William Loughton Smith. – London : Reprinted for J. Butterworth, 1806. – 74 p.
36. Hannay C.J.J. The Maritime Rights & Obligations of Belligerents: as between themselves, their allies and neutrals, as recognized by English maritime courts : with the decision of Sir William Scott in the case of «Maria» / Chas J. J. Hannay, William Scott, Baron Stowell. – London : W. Amer, 1862. – 72 p.
37. Hautefeuille L.-B. Des Droits et des Devoirs des Nations Neutres en Temps de Guerre Maritime / Laurent-Basile Hautfeuille. – Paris : Guillaumin, 1858. – 468 p.
38. Hautefeuille L.-B. Histoire des Origines, des Progrès et des Variations du Droit Maritime International / Laurent-Basile Hautfeuille. – Paris : Guillaumin, 1869. – 497 p.
39. Hautefeuille L. B. Quelques Questions de Droit International Maritime à Propos de la Guerre d'Amérique / Laurent Basile Hautfeuille. – Leipzig : A. Frank, 1861. – 74 p.
40. Hazlitt W. A Manual of the Law of Maritime Warfare. Embodying the decisions of Lord Stowell and other English judges, and of the American courts, and the opinions of the most eminent jurists; with an appendix of the official documents and correspondence in relation to the present war / William Hazlitt. – London : Stevens, 1854. – 457 p.
41. Hosack J. The Rights of British and Neutral Commerce, as affected by recent royal declarations and orders in council / John Hosack. – London : S. Sweet, 1854. – 125 p.
42. Hübner M. De la Saisie des Batimens Neutres, ou du Droit qu'ont les Nations Belligérantes d'Arrêter les Navires des Peuples Amis. Tome premier [-second] / Martin Hübner. – A la Haye, 1759. – 311 p.
43. Il Consolato del Mare by Abraham Westerveen ; by Joannes de Vivié en Isaak Severinus. – Leyden, 1704. – 533 p.
44. Il Consolato del Mare / colla spiegazione Giouan Battista Pedrezzano. – Venetia : Appreffo Daniel Zanetti, 1576. – 415 p.
45. Il Consolato del Mare / colla spiegazione Giovanni Battista Pederzano; Alvise Cà da Mosto. – Venetia : Appresso Lucio Spineda, 1612. – 440 p.
46. Il Consolato del Mare / colla spiegazione Giuseppe Lorenzo Maria de Casaregi ; per Sebastiano Domenico Cappuri, Antonio M. Santini, Donato Donati. – Lucca, 1720. – 485 p.
47. Instructions for the Navy of the United States Governing Maritime Warfare : by United States Navy Department. – Washington : Gov-t print. office, 1918. – 79 p.
48. International Law and Practice with Appendices Containing Hague Conventions of 1907, Declaration of London, 1909 (with Drafting Committee's report) and Materials Concerning branches thereof Susceptible of Adjustment on the Termination of the War / Thomas Barclay. – London : Sweet, 1917. – 134 p.
49. International Law Documents. Neutrality, Breaking of Diplomatic Relations, War, with notes. 1917 / Naval War College (U.S.) ; disc. cond. by George Grafton Wilson. – Washington : Gov-t print. office, 1918. – 295 p.
50. Justice A. A General Treatise of the Dominion and Laws of the Sea / Alexander Justice. – London : S. and J. Sprint, 1705. – 660 p.
51. Justice A. A General Treatise of the Dominion of the Sea : and a Compleat Body of the Sea-laws / Alexander Justice. – London : D. Leach, 1709. – 685 p.
52. Kuricke R. Jus Maritimum Hanseaticum, olim Germanico tantum idiomate editum, nunc verò etiam in Latinum translatum, & ad singulos titulos eorumque articulos commentariis & dissertationibus juridicis, politicis, historicisque illustratum, accesserunt Diatriba de assecurationibus / Reinhold Kuricke. – Hamburgi : Sumptibus Zachariae Herteli, 1667. – 248 p.
53. Kuricke R. Scriptorum de Iure Nautico et Maritimo Fasciculus : Io. Franc. Stypmanni Ius Maritimum et Nauticum, Reinoldi Kuricke De adsecurationibus diatriben, et Io. Loccenii Ius maritimum complexus / Reinhold Kuricke; Franz Stypmann; Johan Loccenius. – Halae Magdeburgicae : Sumtibus Orphanotropei, 1740. – 1052 p.
54. Lampredi G.M. Del Commercio dei Popoli Neutrali in Tempo di Guerra / Giovanni Maria Lampredi. – Firenze : [s.n.] 1788. – 292 p.

55. Lanautte A. M. B. de. *Mémoire sur les Principes et les Lois de la Neutralité Maritime : accompagné de pièces officielles justificatives* / Alexandre Maurice Blanc de Lanautte comte d'Hauterive. – Paris : Chez les marchands de nouveautés, 1812. – 160 p.
56. Laurens J.-J. *Au Conseil des Prises. Memoire pour le corsaire français l'Espérance, commandé par le capitaine Mordeille* / Jean-Joseph Laurens. – Paris : Imprimerie de Laurens aine, 1801. – 39 p.
57. Laurens J.-J. *Au Conseil des Prises. Memoire pour les capitaine et armateur du corsaire francais le Brutus. Contre les capitaine et propriétaires de la cargaison du navire soi-disant le Rachel* / Jean-Joseph Laurens. – Paris : Imprimerie de Laurens aine, 1801. – 101 p.
58. Lebeau S. *Nouveau Code des Prises, ou Recueil des édits, déclarations, lettres patentes, arrêts, ordonnances, réglemens et décisions sur la course et l'administration des prises, depuis 1400 jusqu'au mois de mai 1789; suivi de toutes les lois, arrêtés, messages, et autres actes qui ont paru depuis cette dernière époque* / Sylvain Lebeau; Daniel Marc Antoine Chardon. – Paris, Imprimerie de la République, 1801. – 320 p.
59. Leroy G. *La Guerre Maritime, Les Armements En Course Et La Juridiction Des Prises: Etude De Droit International* / Georges Leroy. – Paris : Pedone, 1900. – 148 p.
60. *Llibre del Consolat de Mar* ; URL : https://data.bnf.fr/fr/14449943/lilibre_del_consolat_de_mar/#aggregates
61. Lord H. W. *The Highway of the Seas in Time of War* / Henry William Lord. – London : Macmillan, 1862. – 200 p.
62. Lushington G. *Manual of Naval Prize Law: Founded Upon the Manual Prepared in 1866 by Godfrey Lushington* / Sir Thomas Erskine Holland, Sir Godfrey Lushington. – L. : Darling & Son, 1888. – 188 p.
63. Macara C. W. *The Freedom of Commerce in War* / Charles Wright Sir Macara. – Westminster : National Reform Union, 1914. – 51 p.
64. Macqueen J. F. *Chief Points in the Laws of War and Neutrality, Search and Blockade with the Changes of 1856, and Those Now Proposed* / John Fraser Macqueen. – Richmond : West and Johnston, 1863. – 102 p.
65. Madison J. *Belligerent Rights Asserted and Vindicated against Neutral Encroachments : being an Answer to an Examination of the British Doctrine which Subjects to Capture a Neutral Trade not Open in Time of Peace* / James Madison. – London : Printed for J. Johnson, and W.J. and J. Richardson, 1806. – 91 p.
66. Madison J. *A Memoir, Containing an Examination of the British Doctrine, which Subjects to Capture a Neutral Trade not Open in Time of Peace* / James Madison; Thomas Jefferson. – Washington City : Printed by Samuel H. Smith, 1806. – 204 p.
67. *Manual [of the Laws of Naval War] adopted [at the Oxford Session] Aug. 9, 1913* / Institute of International Law.; *Resolutions of the Institute of International Law dealing with the law of nations*, ed. by J.B. Scott. – London : IIL, 1916. – 245 p.
68. Marriot J. *The Case of the Dutch Ships : considered ; the 4th ed.* / James Marriot London : R. and J. Dodsley, 1759. – 320 p.
69. *Memoire Justificatif de la Conduite de la Grande Bretagne : en Arrêtant les Navires Etrangers et les Munitions de Guerre, Destinées aux Insurgens de L'Amérique* [J. Marriott]. – Londres : Imprimé par T. Harrison et S. Brooke, 1779. – 520 p.
70. Molloy C. *De Jure Maritimo et Navali : or, a Treatise of Affairs Maritime and of Commerce, in two volumes* / Charles Molloy. – London : Printed for T. Waller, 1769. – Vol I. – 404 p.
71. Molloy C. *Derecho Maritimo y Naval, ó Tratado de los Negocios Maritimos y del Comercio* / Charles Molloy, Giovanni Maria Lampredi. Cesáreo de Nava Palacio. – Madrid : Imprenta real, 1793. – 310 p.
72. Munro Butler-Johnstone H. A. *Handbook of Maritime Rights, and the Declaration of Paris considered* / Henry Alexander Munro Butler-Johnstone. – London : W. Ridgway, 1876. – 155 p.
73. *Notifications, Orders, and Instructions, Relating to Prize Subjects During the Present War.* – London : A. Strahan, 1813. – 156 p.
74. Nys E. *La Guerre Maritime; Etude de Droit International* / Ernest Nys. – Bruxelles : C. Muquardt, 1881. – 147 p.
75. Ortolan T. *Règles Internationales et Diplomatie de la Mer* / Théodore Ortolan. – Paris : H. Plon, 1864. – 415 p.

76. Paine T. *Pacte Maritime, Adressé aux Nations Neutres, par un Neutre* / Thomas Paine. – Paris : Imprimerie-Librairie du Cercle-Social, 1800. – 210 p.
77. Pardessus J. M. *Collection de Lois, Maritimes Antérieures au XVIIIe Siècle* / Jean Marie Pardessus. – T. 1. – Paris : Imprimerie royale, 1828. – 628 p.
78. Perels F. *Manuel de Droit Maritime International* / F. Perels. – Paris : Guillaumi, 1884. – 492 p.
79. *Rapport par Barbe-Marbois sur la Résolution Relative aux Jugemens des Prises Maritimes : Séance du 8 Floréal* / François Barbé-Marbois. – Paris : Imprimerie nationale, 1796. – 16 p.
80. Rayneval J.-M. G. de *De la Liberté des Mers* / Joseph-Mathias Gérard de Rayneval. – Paris : Treuttel et Wurtz, 1811. – 615 p.
81. Rayneval J.-M. G. de *On the Freedom of the Sea* / Joseph-Mathias Gérard de Rayneval ; ed. from the unpubl. manuscript of Peter Stephen Du Ponceau, with an extensive introduction by William E. Butler. – Clark, New Jersey: Talbot Publishing, 2013. – 146 p.
82. Reddie J. *Researches, Historical and Critical, in Maritime Law* / James Reddie. – Edinburgh : Thomas Clark, 1845. – 540 p.
83. *Règlement Concernant la Navigation des Bâtimens Neutres, en Temps de Guerre. Du 26 Juillet 1778.* – Paris : L'Imprimerie de Prault, 1780. – 8 p.
84. Scertlinck A. F. *Discursos de Dominio Maris, quem Supremo Annuente Numine Consensu Magnifici Jcsultorum Ordinis in Celeberrima ad Varnum Academia sub Clypeo viri Nobilissimi, Amplissimi, Consultissimi* / Adolph Friedrich Scertlinck. – Rostochii, J. Kili, 1674. – 423 p.
85. Schlegel J. F. W. *Neutral Rights: An Impartial Examination of the Right of Search of Neutral Vessels under Convoy* / Johan Frederik Vilhelm Schlegel. – Philadelphia : Aurora, 1801. – 162 p.
86. Schlegel J.F.V. *Upon the Visitation of Neutral Vessels under Convoy ; or, an impartial examination of a judgment pronounced by the English court of admiralty, the 11th June, 1799, in the case of Swedish convoy* / Johan Frederik Vilhelm Schlegel. – London : J. Debrett, 1801. – 157 p.
87. Smith R. S. *Recent Criticism of the Consulate of the Sea* / Robert S. Smith // *The Hispanic American Historical Review*. – 1934. – Vol. 14. – № 3. – P. 359-363.
88. Steck J. C. W. von. *Essais sur Divers Sujets Relatifs à la Navigation et au Commerce Pendant la Guerre* / Johann Christoph Wilhelm von Steck. – Berlin : Frederic Nicolai, 1794. – 160 p.
89. Stockton C. H. *A Manual of International Law for the Use of Naval Officers* / Charles H. Stockton. – Annapolis, Md : Naval Institute, 1911. – 313 p.
90. Tetens J. N. *Considérations Sur les Droits Réciproques des Puissances Belligérantes et des Puissances Neutres sur Mer : avec les principes du droit de guerre en général* / Johann Nicolas Tetens. – Copenhagen : F. Brummer, Imprimerie du roi & de l'université, 1805. – 244 p.
91. Thomson H. B. *The Laws of War : Affecting Commerce and Shipping* / Henry Byerley Thomson. – London : Smith, Elder, & Co., 1854. – 116 p.
92. Thomson H. B. *The Military Forces & Institutions of Great Britain and Ireland : Their Constitution, Administration, and Government, Military and Civil* / Henry Byerley Thomson. – London : Smith, Elder, & Co., 1855. – 399 p.
93. Toze E. *La Liberte De La Navigation Et Du Commerce Des Nations Neutres: Pendant La Guerre, Consideree Selon Le Droit Des Gens Universel, Celui De L'europe, Et Les Traites* / Eobald Toze. – Londres : [n. i.], 1780. – 430 p.
94. Tucker R. W. *The Law of War and Neutrality at Sea* / Robert W. Tucker ; Naval War College, International law studies. – Vol. 50. – Washington : Gov-t print. office, 1957. – 448 p.
95. Twiss T. S. *Belligerent Right on the High Seas, since the Declaration of Paris (1856)* / Travers Sir Twiss. – London : Butterworths, 1884. – 32 p.
96. *Useful Remarks on Privateering : Addressed to the Laudable Association of Anti-Gallicans* / Society of Anti-Gallicans. – London : Printed for S. Hooper, 1756. – 201 p.
97. Ward R. P. *A Treatise of the Relative Rights and Duties of Belligerent and Neutral Powers in Maritime Affairs: in which the Principles of Armed Neutralities and the Opinions of Hubner and Schlegel are Fully Discussed* / R. Plumer Ward with a prof. by Lord Stanley of Alderley. – London : Diplomatic Review Office, 1875. – 317 p.

98. Weiss S. Code du Droit Maritime International tel qu'il Existe chez les Nations en Temps de Paix et en Temps de Guerre depuis les Temps les Plus Reculés Jusqu'à nos Jours, selon l'école Historique / Siegfried Weiss. – Paris, Amyot, 1858. – 213 p.

99. White R. De Jure Maritimo et Navali, or, A Treatise of Affaires Maritime and of Commerce : in three books / Robert White. – London : Printed for John Bellinger, 1676. – 240 p.

100. White R. De Jure Maritimo et Navali: or, A Treatise of Affaires Maritime, and of Commerce. In three books. The third edition much enlarged by Charles Molloy / Charles Molloy; Robert White. – London : printed for Thomas Passenger, 1682. – 302 p.

References:

1. A Practical Legal Guide for Sailors and Merchants During War : with Appendices Containing the Orders in Council, and other Official Documents Relating to the Present War / William Adam Loch. – London : Longman, Brown, Green, and Longmans, 1854. – 277 p.

2. A Practical Treatise on the Law of Nations, Relative to the Legal Effect of War on the Commerce of Belligerents and Neutrals; and on Orders in Council and Licences. – London : W. Clarke, 1812. – 296 p.

3. Alvensleben O. v. Unterseebootkrieg und Völkerrecht / Oda von Alvensleben. – Berlin : Deutsche Verlags-Anstalt, 1916. – 82 p.

4. An Essay on Privateers : Captures, and Particularly on Recaptures, According to the Laws, Treaties, and Usages of the Maritime Powers of Europe / Thomas Hartwell Horne, John Hatchard, Luke Hansard etc. – London : E. and R. Brooke, 1801. – 240 p.

5. Azuni D. A. Système Universel des Armements en Course et des Corsaires en Temps de Guerre / M. Le Sénateur Domenico Alberto Azuni. – Gênes : Hyacinthe Bonaudo, 1817. – 218 p.

6. Azuni D. A. The Maritime Law of Europe / Domenico Alberto Azuni [Sistema universale dei principii del diritto marittimo dell'Europa ; transl. form Italian] New-York : Printed by G. Forman for I. Riley, 1806. – 600 p.

7. Barère B. La Liberté des Mers, ou, le Gouvernement Anglais Dévoilé / Bertrand Barère. – Paris : Imprimé en France, 1798. – Vol III. – 408 p.

8. Barton W. A Dissertation on the Freedom of Navigation and Maritime Commerce, and Such Rights of States Relative Thereto as are Founded on the Laws of Nations / William Barton. – Philadelphia : J. Conrad, 1802. – 339 p.

9. Bellemare A.-G. Questions Importantes d'Actualité / Alfred-Gustave Bellemare. – Paris : Imprimerie et Lithographie de É. Vignancour, 1854. – 34 p.

10. Bowles T. G. Maritime Warfare / Thomas Gibson Bowles. – London : W. Ridgway, 1878. – 320 p.

11. Brewer D. C. Rights and Duties of Neutrals a Discussion of Principles and Practices / Daniel Chauncey Brewer. – New York : P. Putnam's sons, 1916. – 260 p.

12. Capmany A. de. Apendice a las Costumbres Maritimas del Libro del Consulado / Antonio de Capmany y de Montpalau. – Madrid : Impr. de Sancha, 1791. – 225 p.

13. Casaregj G. M. Il Consolato del Mare : Colla Spiegazione / Giuseppe Lorenzo Maria Casaregi; Alvise Cà da Mosto; Silvestro Gnoato. – Venezia : Presso Silvestro Gnoato, 1806. – 240 p.

14. Cauchy E. Le Droit Maritime International Considérée dans ses Origines et dans ses Rapports avec les Progrès de la Civilisation / Eugène Cauchy. – Paris : Guillaumin, 1862. – 341 p.

15. Caumont A. Dictionnaire Universel de Droit Maritime : ou, Répertoire méthodique et alphabétique de législation, doctrine et jurisprudence nautiques, avec sommaires et tables / Aldrick Caumont. – Paris : Durand, 1857. – 659 p.

16. Cleirac E. Les Us, et Coutumes de la Mer. De la Navigation, du Commerce Naval et Contrats Maritimes, de la Jurisdiction de la Marine / Estienne Cleirac. – Rouen : J. Viret, 1671. – 312 p.

17. Cleirac E. The Ancient Sea-laws of Oleron, Wisby and the Hanse-towns Still in Force / Estienne Cleirac; Guy Miège. – London : Printed by J. Redmayne for T. Basset, 1686. – 428 p.

18. Cleirac E. Us, et Coustumes de la Mer : diuisées en trois parties. I. De la nauigation. II. Du commerce nautal, & contracts maritimes. III. De la iurisdiction de la marine : avec vn traicté des termes de marine, &

reglemens de la nauigation des fleuves & riuieres / Estienne Cleirac; Jacques Mongiron Millanges. – A Bourdeaux : Par J. M. Millanges, 1661. – 614 p.

19. Colombos C. J. The International Law of the Sea ; 4th rev. ed. / Constantine John Colombos. – London : Longmans, 1959. – 811 p.

20. Coxe T. An Examination of the Conduct of Great Britain, Respecting Neutrals, since the Year 1791 / Tench Coxe ; 2nd ed., corr. and amend. – Boston : Oliver and Munroe, 1808. – 72 p.

21. Dahlgren J. A. B. Maritime International Law / John Adolphus Bernard Dahlgren; Charles Cowley. – Boston : B.B. Russell, 1877. – 147 p.

22. Deane J. P. Effect of War upon the Trade and Property of Neutrals, and Maritime Capture and Prize / James Parker Deane, Sir Henry Wheaton. – London : Wildy and Sons, 1854. – 480 p.

23. Eden F. M. On the Maritime Rights of Great Britain / Frederick Morton Eden. – London : Richardson, 1807. – 284 p.

24. Edmunds H. Extracts from the Treaties between Great-Britain and other Kingdoms and States, of Such Articles as Relate to the Duty and Conduct of the Commanders of His Majesty's Ships of War / Henry Edmunds. – London [Government publication], 1742. – 379 p.

25. Eissen B. von. Exercitatio Academica de Dominio Maris quam Divina Adsistente Gratia sub Praesidio viri Amplissimi atque Clarissimi Hermanni Conringii / Benedictus von Eissen. – Helmestadii, H.D. Mulleri, 1676. – 310 p.

26. Felde J. à. Annotata ad H. Grotium De Jure Pacis et Belli : quibus immixtae sunt responsiones ad stricturas Graswinckelii / Johann von Felden. – Jenae : Impensis Matthaei Birckneri, 1663. – 489 p.

27. Gentili A. Hispanicae Advocationis : in quo tractatu diversae illustres quaestiones maritimae secundum jus gentium & hodiernam praxin quam nitide perlustrantur & deciduntur : libri duo / Alberico Gentili; Scipione Gentili. – Amstelredami : Apud Joannem Ravesteinium, 1661. – 264 p.

28. Glass H. Marine International Law / Henry Glass ; United States Naval Institute. – Annapolis, Md. : The Institute, 1885. – 631 p.

29. Görtz J. E. The Secret History of the Armed Neutrality : Together with memoirs, official letters & state-papers, illustrative of that celebrated confederacy / Johann Eustachius Görtz, Graf von Schlitz. – London : J. Johnson and R. Faulder, 1792. – 274 p.

30. Gröning J. Navigatio Libera seu De Jure quod Pacatis ad Belligerantium Commercia Competit Dissertatio : qua jus commerciorum arctois regnis cum gallis ut amica gente liberum, flagrante inter hos, Anglos & Batavos bello, ex Jure Gentium asseritur, ac defenditur / Johann Gröning ; Charles Spencer Sunderland. – Leipzig and Rostock : Ex officina Jacobi Richelii, 1693. – 156 p.

31. Gronovius J. F. De Mari Libero : in Quibus Jus Naturae & Genitum, item Juris Publici Praecipua Explicantur / Hugo Grotius; Jean Barbeyrac; Joannes Fredericus Gronovius. – Amstelodami : Apud Ludovicum Elzevirium, 1720. – 936 p.

32. Grotius H. De Jure Belli ac Pacis Libri Tres : In quibus Ius Naturae & Gentium : item Iuris publici praecipua explicantur / Hugo Grotius. – Amsterdami : Apud Joannem Janssonivm, 1632. – 548 p.

33. Hall J. A. The Law of Naval Warfare / J. A. Hall. – London : Chapman & Hall, ltd., 1914. – 167 p.

34. Hall W. E. The Rights and Duties of Neutrals / William Edward Hall. – London : Longmans, Green, 1874. – 210 p.

35. Hamilton A. American Arguments for British Rights : being a republication of the celebrated letters of Phocion on the subject of neutral trade / Alexander Hamilton; William Loughton Smith. – London : Reprinted for J. Butterworth, 1806. – 74 p.

36. Hannay C.J.J. The Maritime Rights & Obligations of Belligerents: as between themselves, their allies and neutrals, as recognized by English maritime courts : with the decision of Sir William Scott in the case of «Maria» / Chas J. J. Hannay, William Scott, Baron Stowell. – London : W. Amer, 1862. – 72 p.

37. Hautefeuille L.-B. Des Droits et des Devoirs des Nations Neutres en Temps de Guerre Maritime / Laurent-Basile Hautefeuille. – Paris : Guillaumin, 1858. – 468 p.

38. Hautefeuille L.-B. Histoire des Origines, des Progrès et des Variations du Droit Maritime International / Laurent-Basile Hautefeuille. – Paris : Guillaumin, 1869. – 497 p.

39. Hautefeuille L. B. Quelques Questions de Droit International Maritime à Propos de la Guerre d'Amérique / Laurent Basile Hautefeuille. – Leipzig : A. Frank, 1861. – 74 p.
40. Hazlitt W. A Manual of the Law of Maritime Warfare. Embodying the decisions of Lord Stowell and other English judges, and of the American courts, and the opinions of the most eminent jurists; with an appendix of the official documents and correspondence in relation to the present war / William Hazlitt. – London : Stevens, 1854. – 457 p.
41. Hosack J. The Rights of British and Neutral Commerce, as affected by recent royal declarations and orders in council / John Hosack. – London : S. Sweet, 1854. – 125 p.
42. Hübner M. De la Saisie des Batimens Neutres, ou du Droit qu'ont les Nations Belligérantes d'Arrêter les Navires des Peuples Amis. Tome premier [-second] / Martin Hübner. – A la Haye, 1759. – 311 p.
43. Il Consolato del Mare by Abraham Westerveen ; by Joannes de Vivié en Isaak Severinus. – Leyden, 1704. – 533 p.
44. Il Consolato del Mare / colla spiegazione Giouan Battista Pedrezzano. – Venetia : Appreffo Daniel Zanetti, 1576. – 415 p.
45. Il Consolato del Mare / colla spiegazione Giovanni Battista Pederzano; Alvise Cà da Mosto. – Venetia : Appresso Lucio Spineda, 1612. – 440 p.
46. Il Consolato del Mare / colla spiegazione Giuseppe Lorenzo Maria de Casaregi ; per Sebastiano Domenico Cappuri, Antonio M. Santini, Donato Donati. – Lucca, 1720. – 485 p.
47. Instructions for the Navy of the United States Governing Maritime Warfare : by United States Navy Department. – Washington : Gov-t print. office, 1918. – 79 p.
48. International Law and Practice with Appendices Containing Hague Conventions of 1907, Declaration of London, 1909 (with Drafting Committee's report) and Materials Concerning branches thereof Susceptible of Adjustment on the Termination of the War / Thomas Barclay. – London : Sweet, 1917. – 134 p.
49. International Law Documents. Neutrality, Breaking of Diplomatic Relations, War, with notes. 1917 / Naval War College (U.S.) ; disc. cond. by George Grafton Wilson. – Washington : Gov-t print. office, 1918. – 295 p.
50. Justice A. A General Treatise of the Dominion and Laws of the Sea / Alexander Justice. – London : S. and J. Sprint, 1705. – 660 p.
51. Justice A. A General Treatise of the Dominion of the Sea : and a Compleat Body of the Sea-laws / Alexander Justice. – London : D. Leach, 1709. – 685 p.
52. Kuricke R. Jus Maritimum Hanseaticum, olim Germanico tantum idiomate editum, nunc verò etiam in Latinum translatum, & ad singulos titulos eorumque articulos commentariis & dissertationibus juridicis, politicis, historicisque illustratum, accesserunt Diatriba de assecurationibus / Reinhold Kuricke. – Hamburgi : Sumptibus Zachariae Herteli, 1667. – 248 p.
53. Kuricke R. Scriptorum de Iure Nautico et Maritimo Fasciculus : Io. Franc. Stypmanni Ius Maritimum et Nauticum, Reinoldi Kuricke De adsecurationibus diatriben, et Io. Loccenii Ius maritimum complexus / Reinhold Kuricke; Franz Stypmann; Johan Loccenius. – Halae Magdeburgicae : Sumtibus Orphanotropei, 1740. – 1052 p.
54. Lampredi G.M. Del Commercio dei Popoli Neutrali in Tempo di Guerra / Giovanni Maria Lampredi. – Firenze : [s.n.] 1788. – 292 p.
55. Lanautte A. M. B. de. Mémoire sur les Principes et les Lois de la Neutralité Maritime : accompagné de pièces officielles justificatives / Alexandre Maurice Blanc de Lanautte comte d'Hauterive. – Paris : Chez les marchands de nouveautés, 1812. – 160 p.
56. Laurens J.-J. Au Conseil des Prises. Memoire pour le corsaire français l'Espérance, commandé par le capitaine Mordeille / Jean-Joseph Laurens. – Paris : Imprimerie de Laurens aine, 1801. – 39 p.
57. Laurens J.-J. Au Conseil des Prises. Memoire pour les capitaine et armateur du corsaire francais le Brutus. Contre les capitaine et propriétaires de la cargaison du navire soi-disant le Rachel / Jean-Joseph Laurens. – Paris : Imprimerie de Laurens aine, 1801. – 101 p.
58. Lebeau S. Nouveau Code des Prises, ou Recueil des édits, déclarations, lettres patentes, arrêts, ordonnances, réglemens et décisions sur la course et l'administration des prises, depuis 1400 jusqu'au mois de

mai 1789; suivi de toutes les lois, arrêtés, messages, et autres actes qui ont paru depuis cette dernière époque / Sylvain Lebeau; Daniel Marc Antoine Chardon. – Paris, Imprimerie de la République, 1801. – 320 p.

59. Leroy G. La Guerre Maritime, Les Armements En Course Et La Juridiction Des Prises: Etude De Droit International / Georges Leroy. – Paris : Pedone, 1900. – 148 p.

60. Llibre del Consolat de Mar ; URL : https://data.bnf.fr/fr/14449943/lilibre_del_consolat_de_mar/#aggregates

61. Lord H. W. The Highway of the Seas in Time of War / Henry William Lord. – London : Macmillan, 1862. – 200 p.

62. Lushington G. Manual of Naval Prize Law: Founded Upon the Manual Prepared in 1866 by Godfrey Lushington / Sir Thomas Erskine Holland, Sir Godfrey Lushington. – L. : Darling & Son, 1888. – 188 p.

63. Macara C. W. The Freedom of Commerce in War / Charles Wright Sir Macara. – Westminster : National Reform Union, 1914. – 51 p.

64. Macqueen J. F. Chief Points in the Laws of War and Neutrality, Search and Blockade with the Changes of 1856, and Those Now Proposed / John Fraser Macqueen. – Richmond : West and Johnston, 1863. – 102 p.

65. Madison J. Belligerent Rights Asserted and Vindicated against Neutral Encroachments : being an Answer to an Examination of the British Doctrine which Subjects to Capture a Neutral Trade not Open in Time of Peace / James Madison. – London : Printed for J. Johnson, and W.J. and J. Richardson, 1806. – 91 p.

66. Madison J. A Memoir, Containing an Examination of the British Doctrine, which Subjects to Capture a Neutral Trade not Open in Time of Peace / James Madison; Thomas Jefferson. – Washington City : Printed by Samuel H. Smith, 1806. – 204 p.

67. Manual [of the Laws of Naval War] adopted [at the Oxford Session] Aug. 9, 1913 / Institute of International Law.; Resolutions of the Institute of International Law dealing with the law of nations, ed. by J.B. Scott. – London : IIL, 1916. – 245 p.

68. Marriot J. The Case of the Dutch Ships : considered ; the 4th ed. / James Marriot London : R. and J. Dodsley, 1759. – 320 p.

69. Memoire Justificatif de la Conduite de la Grande Bretagne : en Arrêtant les Navires Etrangers et les Munitions de Guerre, Destinées aux Insurgens de L'Amérique [J. Marriott]. – Londres : Imprimé par T. Harrison et S. Brooke, 1779. – 520 p.

70. Molloy C. De Jure Maritimo et Navali : or, a Treatise of Affairs Maritime and of Commerce, in two volumes / Charles Molloy. – London : Printed for T. Waller, 1769. – Vol I. – 404 p.

71. Molloy C. Derecho Maritimo y Naval, ó Tratado de los Negocios Maritimos y del Comercio / Charles Molloy, Giovanni Maria Lampredi. Cesáreo de Nava Palacio. – Madrid : Imprenta real, 1793. – 310 p.

72. Munro Butler-Johnstone H. A. Handbook of Maritime Rights, and the Declaration of Paris considered / Henry Alexander Munro Butler-Johnstone. – London : W. Ridgway, 1876. – 155 p.

73. Notifications, Orders, and Instructions, Relating to Prize Subjects During the Present War. – London : A. Strahan, 1813. – 156 p.

74. Nys E. La Guerre Maritime; Etude de Droit International / Ernest Nys. – Bruxelles : C. Muquardt, 1881. – 147 p.

75. Ortolan T. Règles Internationales et Diplomatie de la Mer / Théodore Ortolan. – Paris : H. Plon, 1864. – 415 p.

76. Paine T. Pacte Maritime, Adressé aux Nations Neutres, par un Neutre / Thomas Paine. – Paris : Imprimerie-Librairie du Cercle-Social, 1800. – 210 p.

77. Pardessus J. M. Collection de Lois, Maritimes Antérieures au XVIIIe Siècle / Jean Marie Pardessus. – T. 1. – Paris : Imprimerie royale, 1828. – 628 p.

78. Perels F. Manuel de Droit Maritime International / F. Perels. – Paris : Guillaumi, 1884. – 492 p.

79. Rapport par Barbe-Marbois sur la Résolution Relative aux Jugemens des Prises Maritimes : Séance du 8 Floréal / François Barbé-Marbois. – Paris : Imprimerie nationale, 1796. – 16 p.

80. Rayneval J.-M. G. de De la Liberté des Mers / Joseph-Mathias Gérard de Rayneval. – Paris : Treuttel et Wurtz, 1811. – 615 p.

81. Rayneval J.-M. G. de On the Freedom of the Sea / Joseph-Mathias Gérard de Rayneval ; ed. from the unpubl. manuscript of Peter Stephen Du Ponceau, with an extensive introduction by William E. Butler. – Clark, New Jersey: Talbot Publishing, 2013. – 146 p.
82. Reddie J. Researches, Historical and Critical, in Maritime Law / James Reddie. – Edinburgh : Thomas Clark, 1845. – 540 p.
83. Règlement Concernant la Navigation des Bâtiments Neutres, en Temps de Guerre. Du 26 Juillet 1778. – Paris : L'Imprimerie de Prault, 1780. – 8 p.
84. Scertlinck A. F. Discursos de Dominio Maris, quem Supremo Annuente Numine Consensu Magnifici Jcsultorum Ordinis in Celeberrima ad Varnum Academia sub Clypeo viri Nobilissimi, Amplissimi, Consultissimi / Adolph Friedrich Scertlinck. – Rostochii, J. Kilii, 1674. – 423 p.
85. Schlegel J. F. W. Neutral Rights: An Impartial Examination of the Right of Search of Neutral Vessels under Convoy / Johan Frederik Vilhelm Schlegel. – Philadelphia : Aurora, 1801. – 162 p.
86. Schlegel J.F.V. Upon the Visitation of Neutral Vessels under Convoy ; or, an impartial examination of a judgment pronounced by the English court of admiralty, the 11th June, 1799, in the case of Swedish convoy / Johan Frederik Vilhelm Schlegel. – London : J. Debrett, 1801. – 157 p.
87. Smith R. S. Recent Criticism of the Consulate of the Sea / Robert S. Smith // The Hispanic American Historical Review. – 1934. – Vol. 14. – № 3. – P. 359-363.
88. Steck J. C. W. von. Essais sur Divers Sujets Relatifs à la Navigation et au Commerce Pendant la Guerre / Johann Christoph Wilhelm von Steck. – Berlin : Frederic Nicolai, 1794. – 160 p.
89. Stockton C. H. A Manual of International Law for the Use of Naval Officers / Charles H. Stockton. – Annapolis, Md : Naval Institute, 1911. – 313 p.
90. Tetens J. N. Considérations Sur les Droits Réciproques des Puissances Belligérantes et des Puissances Neutres sur Mer : avec les principes du droit de guerre en général / Johann Nicolas Tetens. – Copenhague : F. Brummer, Imprimerie du roi & de l'université, 1805. – 244 p.
91. Thomson H. B. The Laws of War : Affecting Commerce and Shipping / Henry Byerley Thomson. – London : Smith, Elder, & Co., 1854. – 116 p.
92. Thomson H. B. The Military Forces & Institutions of Great Britain and Ireland : Their Constitution, Administration, and Government, Military and Civil / Henry Byerley Thomson. – London : Smith, Elder, & Co., 1855. – 399 p.
93. Toze E. La Liberte De La Navigation Et Du Commerce Des Nations Neutres: Pendant La Guerre, Consideree Selon Le Droit Des Gens Universel, Celui De L'europe, Et Les Traites / Eobald Toze. – Londres : [n. i.], 1780. – 430 p.
94. Tucker R. W. The Law of War and Neutrality at Sea / Robert W. Tucker ; Naval War College, International law studies. – Vol. 50. – Washington : Gov-t print. office, 1957. – 448 p.
95. Twiss T. S. Belligerent Right on the High Seas, since the Declaration of Paris (1856) / Travers Sir Twiss. – London : Butterworths, 1884. – 32 p.
96. Useful Remarks on Privateering : Addressed to the Laudable Association of Anti-Gallicans / Society of Anti-Gallicans. – London : Printed for S. Hooper, 1756. – 201 p.
97. Ward R. P. A Treatise of the Relative Rights and Duties of Belligerent and Neutral Powers in Maritime Affairs: in which the Principles of Armed Neutralities and the Opinions of Hubner and Schlegel are Fully Discussed / R. Plumer Ward with a prof. by Lord Stanley of Alderley. – London : Diplomatic Review Office, 1875. – 317 p.
98. Weiss S. Code du Droit Maritime International tel qu'il Existe chez les Nations en Temps de Paix et en Temps de Guerre depuis les Temps les Plus Reculés Jusqu'à nos Jours, selon l'école Historique / Siegfried Weiss. – Paris, Amyot, 1858. – 213 p.
99. White R. De Jure Maritimo et Navali, or, A Treatise of Affaires Maritime and of Commerce : in three books / Robert White. – London : Printed for John Bellinger, 1676. – 240 p.
100. White R. De Jure Maritimo et Navali: or, A Treatise of Affaires Maritime, and of Commerce. In three books. The third edition much enlarged by Charles Molloy / Charles Molloy; Robert White. – London : printed for Thomas Passenger, 1682. – 302 p.